



ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

ଡକ୍ଟର ସୁଷମା ମିଶ୍ର



ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ରାଷ୍ଟ୍ର ଦେବତା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସହିତ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଜଗନ୍ନାଥୀୟ ଚେତନା ଭାରତୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବଧାରାର ପ୍ରାଣ କେନ୍ଦ୍ର । ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି । ଜାତି ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ ପାଳନୀୟ ତାହାହିଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ । ସତ୍ୟଗର୍ଭିତ

ଇତିହାସ ଓ ଭାବ ଗୁମ୍ଫିତ କାହାଣୀ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଭିତ୍ତିରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ଏହି ସନାତନ ଧର୍ମ । ‘ଭାବସମୁଦ୍ର’ରେ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଭାବ ବିହ୍ୱଳ ପରିପ୍ରକାଶ, “କାହୁଁ ଭିଆଇଲୁ କ୍ଷେତ୍ର ତୋହର/ଚଉଦ ଭୁବନ ମଧୁ ବାହାର/ନାଥ ତୋ କ୍ଷେତ୍ରେ ସାନ ବଡ଼ ନାହିଁ/ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଯେ ସରି ଦୁଇ” । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ରାମାନୁଜଙ୍କ ଭାଷାରେ ‘ନ ଜାତି କାରଣ ଲୋକେ ଗୁଣଃ କଲ୍ୟାଣ ହେତବଃ’ ।

ଇଷ୍ଟ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଶାର ଜନମାନସ ତଥା ଇତିହାସକୁ ଏଭଳି ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରିଛନ୍ତି ଯେ ଲୋକକଥାର କାଳ୍ପନିକତା ଏବଂ ଘଟଣା ପ୍ରବାହର ଐତିହାସିକତା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ମନେ ହୁଏ । ଇତିହାସ ହେଉ କି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏହି ଦୁଇଟି ଦିଗରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଧାର୍ମିକ ଅନୁଚିନ୍ତନ ପ୍ରତିଫଳିତ । ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଣମାନସକୁ, ଧର୍ମୀୟ ତତ୍ତ୍ୱରୁ ଯେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି ଜଗନ୍ନାଥୀୟ ଚିନ୍ତନ । କୁହାଯାଇଛି, “ଏ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ସାର/ଅଟଇ ଗଣ ଅବତାର” । ଶ୍ରୀ ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତି କରିଛନ୍ତି ଯେ ଯିଏ ଯେଉଁ ରୂପରେ ତାଙ୍କୁ ଖୋଜେ ସେ ସେହି ରୂପରେ ଲାଭ କରେ । ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ନୀଳମାଧବ ଯେ ଏକ ଓ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଏହା ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏବଂ ଇତିହାସରେ ପ୍ରତିପାଦିତ । ‘ତନ୍ତ୍ର ଯାମଳରେ’ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଭାରତେ ଚୋକ୍ତଲେ ଦେଶେ ଭୂସ୍ୱର୍ଗେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ/ଦାରୁରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥେ ଭକ୍ତାନାମ ଭୟପ୍ରଦଃ’ । ଯେମିତି ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ମିଶିଯାଏ ନଦୀର



ଦ୍ଵାପରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ କଳିଯୁଗରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଅଂଶ ବିଶେଷ ଭାବରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ଭାବରୂପ କବି ଲେଖନୀରେ, ଅକ୍ଷର ରୂପ ଜଗନ୍ନାଥ/କ୍ଷର ଅକ୍ଷର ଏ ଜଗତ/ଅକ୍ଷର କ୍ଷର ରୂପ ଏହି/ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଛନ୍ଦି ରହି” । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜଗନ୍ନାଥ ଉପାସକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବହୁ ଭିନ୍ନ ମତ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ସ୍ୱକୀୟ ପୂଜା ପଦ୍ଧତିରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଡାକି ଡାକି ପୁଣି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଡାକ ଶୁଣି ତାଙ୍କରି ଭୁଜଛାଇ ତଳକୁ ଧାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି କେତେ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ପାପୀ ଓ ଘାତକ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ର ପାଲଟି ଯାଇଛି ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ, ‘ସକଳ ତୀର୍ଥ ତୋ ଚରଣେ/ବଦ୍ଧିକା ଯିବି କି କାରଣେ’ ।

ସୁଅ ସେହିପରି ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମରେ ଏକୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଛି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧର୍ମଗତ ମତବାଦ । ଶୈବ ମତର ପ୍ରଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବେଢ଼ାରେ ନିର୍ମିତ ହେଲା ଶିବ ମନ୍ଦିର । ଶାକ୍ତମାନଙ୍କ ଭାବନାନୁଯାୟୀ ଏଠାରେ ଶକ୍ତି ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଧାରଣାନୁସାରେ ଜଗନ୍ନାଥ କୃଷ୍ଣରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଧର୍ମ ସର୍ବଦା ନାରୀ ଭାବରେ କଳ୍ପିତ ପୁଣି ସଂଘରେ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ର ଓ ଶ୍ରୀସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ଏହି ଚିନ୍ତାଭୁକ୍ତ କରାଯାଏ । ସେହିପରି ଜୈନ ଧର୍ମର ପ୍ରତୀକ ହେଉଛି, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା । ଜୈନ ଧର୍ମର ବାଇଶି ଜଣ ତୀର୍ଥଙ୍କରଙ୍କ ସ୍ମୃତି ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ବାଇଶି ପାହାଚକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଜଗନ୍ନାଥ, ଶବରର ଦାରୁଦିଆଁ, ଶୈବର ମହାରୁଦ୍ର, ଶାକ୍ତର ଦକ୍ଷିଣକାଳୀ, ବୈଷ୍ଣବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଗାଣପତ୍ୟଙ୍କର ଗଣପତି, ଜୈନଙ୍କ ତ୍ରିରତ୍ନ ଓ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ତ୍ରିତତ୍ତ୍ୱ ଅଟନ୍ତି । ଏହା ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଅଭିମତ । ସର୍ବଧର୍ମର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସତ୍ୟରେ ନୃସିଂହ, ବ୍ରେତୟାରେ ରାମ,





ଏହି ପୁଣ୍ୟ ଧାମରେ ଅଛି ପଞ୍ଚତୀର୍ଥ ଯଥା : ମାର୍କଣ୍ଡ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଶ୍ଵେତ ଗଙ୍ଗା ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ରୋହିଣୀ କୁଣ୍ଡ ଓ ମହୋଦଧି । ମାର୍କଣ୍ଡ ମହାମୁନି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଯମ ବାଧାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଚୋଳ ଗୁଣ୍ଡିଚା ପ୍ରତ୍ୟହ ମାର୍କଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ ସାରି ସପ୍ତଭଦ୍ରା ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ‘ଶ୍ଵେତଗଙ୍ଗା’ରେ ଶ୍ଵେତରାଜା ଯିଏକି ଜଣେ

ପରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣ ଘଟିଲା । ପାଣ୍ଡବ ଭାଇମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦାହ କରାଇଲେ । ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ଅପୋଡ଼ା ରହିବାରୁ ତାହାକୁ ସମୁଦ୍ରରେ ବିସର୍ଜିତ କରାଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହି ପିଣ୍ଡ ହିଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଭାଷାରେ ‘କହ୍ନବଟ’ ଯେ ରୋହିଣୀ ନାମେ କଣ୍ଡ କୋଟି ଏକ ତୀର୍ଥ



ସେଠାରେ କରିଛି ରୁଣ୍ଡ / ତୀର୍ଥର ନାମ ଯେ ଦକ୍ଷିଣ ମହୋଦଧି / କୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ଘେନି ଖଟିଛି ଜଳଧି’ / ଦିବ୍ୟ ଭାବ ପୂତ ପରିସର ଓ ପରିମାର୍ଜିତ ପରମ୍ପରାରେ ପୁଷ୍ପ ପୁରୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ହେଉଛି ‘ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ ତପୋବନ’ । ‘ପଞ୍ଚକୋଶ’ ବା ‘ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର’ ଭାବେ ବିଦିତ ପୁରୀ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତାର ପରିଚାୟକ । ପୂର୍ବରୁ ‘ପୁରସ୍ତମ୍ଭ’ ନାମରେ ନାମିତ ପୁରୀ ଏକ ଦ୍ଵୀପ ସଦୃଶ

ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଏଠାରେ ସ୍ନାନ ପୂର୍ବକ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଦି ଦେବ ବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ସୁମନ ନିବେଦନ କରୁଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି ଯେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ମାତା ଶ୍ଵେତଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନରତ ହୋଇ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରେ ଯାଇ ବାହାରିଥିଲେ । ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଡ଼ପ ମଣ୍ଡପ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଧେନ୍ବୁ ଦାନ ପାଇଁ ଦଶାଶ୍ଵମେଧ ଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ । ଧେନ୍ବୁମାନଙ୍କର ଖୁରା ଆଘାତରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଖାଲ, ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାହା କ୍ରମେ ପରିଣତ ହେଲା ‘ସର ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ’ରେ । ‘ରୋହିଣୀ କୁଣ୍ଡ’ରେ କାକ ପଡ଼ି ଚତୁର୍ଭୁଜ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିବାରୁ ଏହା ପବିତ୍ରତାର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ଵ କଲା । ଶବର ରାଜା ବିଶ୍ଵାବସୁ ଯେଉଁ ଶବର ବସତିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ, ତାହା ଥିଲା ‘ମହୋଦଧି’ର ବେଳାଭୂମି ନିକଟରେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷରେ ଯଦୁବଂଶ ପତନ

ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା । ଏହାର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ମଥା ପିରୁଥିଲା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ତିନୋଟି ଦିଗରେ ଘେରାଇ ହୋଇ ରହିଥିଲା ମଙ୍ଗଳା ନଦୀ, ବାଙ୍କି ମୁହାଣ ନଦୀ ଏବଂ ମାଟିଆଣୀ ନଦୀ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମଠ । ଅତୀତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପୂଜକମାନେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ମଠରେ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଠର ଉଦ୍ୟାନକୁ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ବହୁ କବି, ଭାବୁକ, ଦାର୍ଶନିକ ଓ ସନ୍ଥ ବହୁ ପ୍ରକାର ରୀତିରେ, ବାଣୀରେ, ଠାଣିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଧାମକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମହିମା ଦ୍ଵାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଅନୁତରମାନେ ଅନୁଗମନ କରିଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୂଜା



ଓ ସେବାରେ ମଠ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଛି ଅସୁମାରୀ ପରମ୍ପରାର ଧାରା । ଏଇଠି ଥିଲେ ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ । ତାଙ୍କର ‘ସାତଲେଉଡ଼ି ମଠ’ । ଯେଉଁଠି ସମୁଦ୍ର, ମଠ ଗଡ଼ିବା ବେଳେ ସାତଟି ଲହଡ଼ି ପଛକୁ ଫେରି ଯାଇଛି ସେଇ ବିଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଧାମ । ଲବଣାଳୁ ସାଗରର ଜଳ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ସେଇଠି କୁଅଟିଏ ଖୋଳି ଦେଲେ ମଧୁର ଜଳ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଛି । ଏଇ ଚମତ୍କାରିତାର ଭୂଗୋଳହିଁ ପୁରୀ, ଯାହା ନଦୀ ପରି ମଧୁର, ସମୁଦ୍ର ପରି ଅସୀମ ।

ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପନ୍ନ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ‘ଦଶାବତାର କ୍ଷେତ୍ର’ ରୂପେ ସୁବିଦିତ । ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କଳାଏ ଅଂଶ ଭାବରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି କବି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ । ଦିବାକର ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି, ‘ଜଗନ୍ନାଥ ଯେ ଷୋ’ଳକଳା/ତହୁଁ କଳାଏ ନନ୍ଦବଳା’ । ସେହିପରି ଭରତ ଦାସଙ୍କ କବିତାର ପଟ୍ଟଳି, “ଚକାଡ଼ୋଳା ଚିକ୍କଣ କଳା/ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଦାନୀ ନନ୍ଦର ବଳା” ।



ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆଶିଷ କରୁଣାରେ ସ୍ନାତ ହେବାର ଆକୁଳତା ଭକ୍ତ ପାଇଁ ଫିଟାଇ ଦେଇଛି ଅନେକ ପକ୍ଷ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଭକ୍ତି ମାର୍ଗ, କର୍ମ ମାର୍ଗ, ଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗ ଓ ରାଜ ମାର୍ଗ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ସମସ୍ତ ମାର୍ଗରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ ଥିବା ଭାବପଥ ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିବାର ଏକ ସ୍ଵତଃସ୍ପୂର୍ତ୍ତ ମାଧ୍ୟମ । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମନୁଷ୍ୟର ଈଶ୍ଵର ଅନ୍ୱେଷାର ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ଜାତ ହୋଇଛି ଦେବତାମାନଙ୍କର ବହୁରୂପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିରୂପ ଓ ପୂଜା ପଦ୍ଧତିର ବିଭିନ୍ନତା । ମନୁଷ୍ୟକୃତ ସମସ୍ତ ବିଧି ବିଧାନ ପରମ୍ପରା ନାମରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ସମୟକ୍ରମେ ସଂସ୍କରିତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ‘ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣ’ରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନୀଳମାଧବ ରୂପରେ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାବେ ପରେ ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ଶେଷରେ ସୁଦର୍ଶନ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ପୂଜିତ । ‘ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ’ରେ ରଚିତ “ବଳଭଦ୍ରଃ, ଜଗନ୍ନାଥଃ, ସୁଭଦ୍ରାଚ ସୁଦର୍ଶନଃ/ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଵରୂପାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତୟେ ନମଃ” । ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଯାନିଯାତ, ମେଳା ମଉଛବ, ପୂଜା ଉପାସନା ସବୁର ମୂଳବିନ୍ଦୁ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ । ଅରୂପ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ରୂପନ୍ୟାସ ଦେଇ ତାଙ୍କର ରୂପକାନ୍ତିକୁ ଆହୁରି ଅପରୂପ କରି ସଜାଇବାରେ ଯେଉଁ

‘ବେଶଲାଗି’ କରାଯାଏ, ତାହା ଏକ ନିଆରା ଦେବନୀତି । ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣର ପରାକାଷ୍ଠା ଲକ୍ଷ୍ୟଶାୟୀ । ଓଡ଼ିଆ ମାଟିରୁ ଜନ୍ମିଥିବା ରଥଯାତ୍ରା ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏକତାର ସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ରଖୁଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ପ୍ରାନ୍ତରେ ରଥଯାତ୍ରା ମହାସମାରୋହରେ ପାଳିତ ହୁଏ । ଏହି ଯାତ୍ରାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଲୋକଗୀତରୁ ଅନ୍ଧାଜ କରାଯାଇପାରେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ଵରୂପ- “ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଦେଉଳ, ଜରଡ଼ା ଗହଳ/ଧରାକୋଟ ଆଡ଼େଶୀ, ଶେରଗଡ଼ ମଣ୍ଡଣୀ/ଦିଗପହଣ୍ଡି ଯାତ, ପ୍ରତାପଗିରି ରଥ” । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ରଥଯାତ୍ରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ



ଦେଶ ବିଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ପାଳିତ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ବିଶ୍ୱ ଦେବତା ଭାବରେ ବନ୍ଦିତ । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରୁ ପୃଥିବୀର କୋଣ ଅନୁକୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଶାନ୍ତି ଓ ମୈତ୍ରୀର ଉତ୍ସ ଭୂଲ୍ୟ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଅନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନତା ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶା ଭୂମିର ଜୀବନ୍ତ ଠାକୁର ତଥା ଜଗତ ପାଇଁ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉପଲବ୍ଧିର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ।

ନିମିଷକେ ଜୀବନ ହୋଇଯିବ ଧନ୍ୟ । ରଥ, ପଥ, ପଥକ, ରଥାରୁଡ଼ ଦେବତାଙ୍କ ସନ୍ମେଳନରେ ସବୁ ମଣିଷଙ୍କର ଭାବର ହାତ ଲାଘି ଆସେ ରଥର ରଜୁକୁ ଭିଡ଼ି ଧରିବାକୁ । ସହାସ୍ରାଧିକ ପାପୁଲିର ଜୀବନରେଖା ଛନ୍ଦି ହୋଇଯାଏ ଗୋଟିଏ ମହାଜୀବନର ସ୍ରୋତରେ । ତିନି ରଥର ତିନି ଦଉଡ଼ିରେ ଟଣା ହୋଇ ରଥଚକ ତଳେ ପେଶି ହୋଇଯାଏ ମନୁଷ୍ୟର ଅହଙ୍କାର ଅବିଚାର ଅବିବେକୀପଣ । ସତରେ ଯେମିତି

ରଥଯାତ୍ରାରେ ରତ୍ନସିଂହାସନ ଶୂନ୍ୟ କରି ବଡ଼ଦାଣ୍ଡକୁ ଭକ୍ତଜନ ଭିଡ଼ି ଭିତରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ର ଏବଂ ମା' ସୁଭଦ୍ରା । ନବ ଦିନ ପରେ ଶ୍ରୀଜୀଉମାନଙ୍କ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରାରେ ରତ୍ନସିଂହାସନ ପୁଣି ଝଟକି ଉଠେ ରତ୍ନମୟ ଦ୍ୟୁତିରେ । ଆଉଥରେ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର । ବିରହିଣୀର ଅନ୍ତର ଭଳି ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ନିରବି ଯାଏ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରର ଗର୍ଭଗୃହ । ପ୍ରଭୁମାନେ ବିଜେ ହୋଇଥିବା ରଥ ଆଖି ସାମନାରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଗଲାବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହୁଏ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦରେ । ପୁଲକରେ ପରିଭାଷା ନିନାଦିତ ହୁଏ ଏକ ଅବୁଝା ଅଥଚ ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ଶବ୍ଦ ତରଙ୍ଗରେ । ଶବ୍ଦ ଲହଡ଼ିରେ ମିଶିଯାଏ ଶତାଧିକ ଘଣ୍ଟର ଶବ୍ଦ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ କୋଳାହଳ । ବ୍ୟକ୍ତି ମିଶିଯାଏ ସମଷ୍ଟିର ମହାସ୍ରୋତରେ । ଭକ୍ତ ମିଶିଯାଏ ଭକ୍ତିର ମହାଭାବରେ । ଆଖି ମିଶିଯାଏ ଚକାଆଖିର ପରିଧିରେ । ସାଗରର ଉତ୍ଥୃତ ନୀଳ ଉର୍ମିମାଳା ପରି ରଥର ଗତିରେ ଗତିଶୀଳ ହୁଏ ଉଚ୍ଛଳ ଭାବ ସମୁଦ୍ର । ଚହଲା ମେଘର ଛାଇ ତଳେ ଚହଲିଯାଏ ତିନି ରଥର ନେତ । ଆଉଁସି ଦିଏ ଆଶୀର୍ବାଦର ମୁଦ୍ରାତୋଳି ଦୂରାଗତ ଯାତ୍ରୀର କ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦେହ ମନକୁ । ସମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅନ୍ତି ରଥ ଭିଡ଼ିବା ପାଇଁ । ରଥର ଦଉଡ଼ି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ସବୁ ଅଭିଳାଷ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇଯିବ ।



ରଥଯାତ୍ରା ଆମର ଜୀବନଯାତ୍ରା ଓ ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା ହେଉଛି ଆମର ବାହୁଡ଼ାର ଚେତନା । ରଥ ଅବା ଭକ୍ତକୁ କହେ ତୋ'ର ବି ବାହୁଡ଼ାବେଳ ଆସିବ । ଯେଉଁଠାରୁ ଆସିଥିଲୁ ସେହିଠାରୁ ଚାଲିଯିବୁ । ଏ ରଥ ଅଲୋଡ଼ା ହେବ ଏ ଦେହ ବି ଅଲୋଡ଼ା ହେବ ଏବଂ ବିଲୀନ ହୋଇଯିବ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ । ଅବଶ୍ୟ ପୁଣ୍ୟର ବାଟ ଯଦି ପାଦ



ଚାଲୁଥିବ । ଏହା ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ବିଶ୍ୱାସବୋଧ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନରେ ଜୀବନ ସୁଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର, ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ । କବିଙ୍କ ହୃଦୟର ଆବେଗସିକ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା “ଜଗନ୍ନାଥ ନାମ ମୋର ପରମ ମଙ୍ଗଳ/ଜଗନ୍ନାଥ ନାମ ମୋର ସବୁଠାରେ ବଳ/ ଜଗନ୍ନାଥ ମୋର ଅଭୟ ପଞ୍ଜର/ଜଗନ୍ନାଥ ନାମ ମୋର ସବୁ ସୁଖଦାର” ।

ଖୋଜନ୍ତି । ଅଭିମାନଭରା ଆବେଦନରେ ଭକ୍ତପ୍ରାଣ ଗାଇଉଠେ, “ଅଧୀର ହୋଇ ମୁଁ ଡାକୁଛି କାଳିଆ ବଧୂର କାହିଁକି ହୁଅ ?/ତୁମେ ନଚାହିଁଲେ ଶୁଖିବକି କେବେ/ମୋ ଆଖିର ଏଇ ଲୁହ” । ଆଉ କେବେ ସମାହିତ ସ୍ୱରରେ ସେ ଗାଏ “ଜଗନ୍ନାଥ ! ତୁମ ପାଖେ ଆସିନାହିଁ ମାଗିବାକୁ କିଛି/ସବୁତ ଦେଇଚ ମତେ ଯାହା ମୋର ଅଛି ।”



ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଐଶ୍ୱରିକ ଅନୁଭୂତିରେ ଘଷି ମାଜି ହୋଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଇଁ ଲାଗୁ କରାଯାଇଛି ଯାବତୀୟ ବିଚିତ୍ର ସାଂସାରିକ ଲୀଳା । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ବଳଭଦ୍ର ତଥା ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ନବକଳେବର ଏକ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ନୀତି । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଯୋଡ଼ା ଆଷାଢ଼ ପଡ଼େ ପୁରୀତନ ବିଗ୍ରହ କୋଇଲି ବୈକୁଣ୍ଠରେ ପାତାଳି ହୁଅନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମ ସଂସ୍ଥାପିତ କରାଯାଏ ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତିରେ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦୈନିକ ନୀତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନବକଳେବର ବିଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳ ଦେବ ନିୟମ ଅନୁସରଣରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଛି ମାନବୋଚିତ ବଞ୍ଚିବାର ଶୈଳୀ । ଶୂନ୍ୟ ଦେହୀ ଅକଳ୍ପନୀୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କରି

ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀତତ୍ତ୍ୱ ହେଉ କିମ୍ବା ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନଲବ୍ଧି ତଥ୍ୟ ହେଉ ଜଗନ୍ନାଥପ୍ରେମୀ ସେଥିରୁ ସର୍ବଦା ଦୂରରେ ଥାଏ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭଲ ପାଉଥିବା ମଣିଷ ପାଖରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଗଠନ, ରଙ୍ଗ ଆଦିର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କିଛି ଅର୍ଥ ରଖେନି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଆଖି ପୂରାଇ ଦର୍ଶନ କରିବ ବୋଲି ସେ ଆକୁଳତା ସହ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ଜଗନ୍ନାଥ ଡୋରି ଲାଗିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଗରୁଡ଼ ସ୍ତମ୍ଭକୁ କୁଣ୍ଡାଇବା, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାୟୁ ହୋଇ ଚକାଆଖିରେ ଆଖି ମିଶାଇବା, ମନେ ମନେ ମନର କଥା କହିବା ପାଇଁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁମାନେ ପରମପ୍ରିୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଆସିବା ପାଇଁ ବାଟ

ଏକ ଅନୁଭୂତ ଭଗବତ୍ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ଆଛନ୍ନ ହୋଇଯାଏ ଭକ୍ତର ମନ ପ୍ରାଣ । ଅଲୌକିକତାକୁ ଲୌକିକ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ମାନବୀୟ ଗୁଣ ବିଶେଷ ସଂଚାର କରାଇବା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଈଶ୍ୱରୀୟ ଅଭୀପ୍ସାର ଅଭିଯାତ୍ରା ନୁହେଁ କି ? ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରୁ ନିଜକୁ ଅଲଗା କରି କେହି ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ପାଇବା ଅସମ୍ଭବ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିନା ଆମର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆମର ସମସ୍ତ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ, ଦୁଃଖଶୋକ, ଚିନ୍ତା, ଚଳଣି, ପ୍ରଥା ପରମ୍ପରା, ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ । ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ମୁରବୀ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପରମ



ଆତ୍ମୀୟ । ସେ ସବୁରି ସାକ୍ଷୀ, ସାଥୀ
ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ । ଚରମ ଆତ୍ମାରେ ଓଡ଼ିଆ
କହେ “ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ଜଗନ୍ନାଥ” ।
ସ୍ଥଳରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଏବଂ ସସୀମରୁ ଅସୀମକୁ
ଯେଉଁ ଉଦ୍ଗୁଞ୍ଜିତା, ତାହା ମାନବୀୟ
ସତ୍ତା ଓ ନୈସର୍ଗିକ ଅସ୍ତିତ୍ବକୁ ଏକତ୍ରିତ
କରେ । ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ଚଳନ୍ତି
ଦେବତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମୀୟ ବଳୟ
ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି । ଚେତନ
ଅବଚେତନରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ଜୀବନ
ଜଗନ୍ନାଥମୟ ଭାବସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ
ହୁଏ ।



ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଲେଖନୀରୁ ଝରିଛି -

“ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ । ଅନାଥ ଲୋକଙ୍କର ନାଥ
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବାସୁଦେବ । ଭକତଜନଙ୍କ ବାନ୍ଧବ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ହୃଷିକେଶ । ଭକତଜନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱରୂପୀ । ସକଳ ହୃଦେ ଅଛୁ ବ୍ୟାପୀ ।

ଖଣ୍ଡଗିରି ହାଉସିଂବୋର୍ଡ଼ କଲୋନୀ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

